

Attentat og terrorisme

Attentatet på Reinhard Heydrich for netop nu 60 år siden fører historie, nutid og fremtid sammen

af Jakob Hvidt

Denne artikel blev i en lettere redigeret version bragt som kronik i *Jyllandsposten* den 27. maj 2002.

Når vi endnu en gang bliver opskræmte og forfærdede som ved attentatet og mordet på den hollandske politiker Pim Fortuyn for kort tid siden, er det bl.a. fordi det viser demokratiets afmægtighed over for ondskab og fanatisme. Personer, der på grund af politiske synspunkter og holdninger, race eller religion bliver særligt udsatte, kan ikke pakkes ind i vat. Naturligvis kan sikkerhedsforanstaltninger intensiveres, men historien har med al ønskelig tydelighed den ene gang efter den anden vist, at den eller de, der sætter sig for at myrde et andet menneske, før eller siden også får held med deres forehavende.

Attentatet er sjældent resultatet af en impulsiv handling, men som oftest nøje planlagt. Alt efter sikkerhedsforanstaltningerne kan det være vanskeligt at gennemføre, – Hitler overlevede nogle attentatforsøg, selv om i det mindste det den 20. juli 1944 syntes gennemtænkt fra først til sidst. Som udgangspunkt må vi naturligvis tage afstand fra attentatet som en legitim løsning på et samfunds problemer, men naturligvis gives der undtagelser dér, hvor tyrannen træder demokrati og retsstat under fode og f.eks. gør terroren til middel for statens beståen. Det gjorde netop Hitler længe inden han kom til magten i 1933, og det fortsatte han med – sammen med en skare af nazister og medløbere – lige indtil Det tredje Riges fald i 1945.

Nogle gange ramte terroren helt tilfældigt. Andre gange var den sat i system som over for anderledes politisk tænkende, rivaliserende grupper inden for partiet og så ikke mindst jøderne, hvor krystalnatten i november 1938 blev et skæbnesvangert vendepunkt for i tusindvis af jøder, før progromerne for alvor bredte sig i takt med den tyske okkupation af det ene land efter det andet. Krystalnattens antisemitiske terror udløstes også af et attentat, – en jødes mord på en tredjeseekretær ved den tyske ambassade i Paris. Holocaust i al sin gru var på vej

Men holocaust blev først rigtig cementeret og sat i værk ved Wannsee-konferencen i udkanten af Berlin den 20. januar 1942. På det tidspunkt var allerede mere end én million jøder blevet udryddet, ikke mindst i Polen og Rusland, der på det tidspunkt var godt syv måneder inde i krigen med Tyskland. Wannsee-

konferencen, hvori deltog femten ledende nazister med chefen for det tyske sikkerhedspoliti Reinhard Heydrich i spidsen, skulle sandsynligvis legitimere, hvad der indtil da var foregået og dernæst udstikke retningslinjerne for "den endelige løsning på det jødiske spørgsmål", som det hed.

På det tidspunkt havde Heydrich allerede længe, skønt kun 38 år gammel, været én af Det tredje Riges mest magtfulde personer. Tilsyneladende rummede han i sig flere modsætninger. Kølig til det isnende, og dog med udpræget sans for det kunstneriske. Opvokset i en musikalsk familie, hvor hans far var direktør for musikkonservatoriet i Halle og hans mor pianistinde. Han selv begyndte at spille violin kun få år gammel. Efter sigende drillet med jødisk herkomst allerede i skolen, – en påstand, der (af gode grunde) fortabte sig i det uvisse. Tidligt opslugt af diverse frikorps med deres egen autonomi. Fra begyndelsen af trediverne aktivt medlem af nazistpartiet, efter at han var blevet smidt ud af flåden på grund af upassende opførsel, – noget med, at han skulle have et barn med en anden end sin forlovede og ikke ville vedkende sig det.

Ved konferencen i Wannsee fungerede han – udover at besætte chefposten i sikkerhedspolitiet og dermed indtage posten som Heinrich Himmlers næstkommanderende – også som rigsprotektor i Böhmen og Mähren, det der i dag udgør Tjekkiet.

Da Tjekkoslaviet i marts 1939 blev invaderet, udnævnte Hitler den tidligere udenrigsminister Konstantin von Neurath til rigsprotektor dér. Slovakiet blev en ren vasalstat. Som udenrigsminister i Tyskland efterfulgtes von Neurath af den tyske gesandt i Storbritannien og tidligere champagnefabrikant, Joachim von Ribbentrop. Men von Neurath, der ikke hørte til partiets inderkreds, syntes for slap over for den stigende tjekkiske modstand. Så han holdt kun skansen i Tjekkiet i godt to år og bliver så sendt på sygeorlov, således at Reinhard Heydrich den 27. september 1941 kan tiltræde posten som fungerende rigsprotektor. Ingen forventer von Neurath tilbage.

Heydrich har altså mange bolde i luften. Ikke nok med, at han skal holde justits i protektoratet med fin bolig i et af Prags forstadskvarterer. Han er fortsat chef for Det tredje Riges sikkerhedstjeneste, hvor han er ansvarlig for "den endelige løsning af det jødiske spørgsmål". Det er dog nok mere hans opgave som rigsprotektor, der får den tjekkoslovakiske eksilregering i London til at beslutte, at han skal forsøges likvideret. På én af de sidste dage i 1941 starter en flyvemaskine fra Sydengland med de faldskærmssoldater ombord, der skal udføre attentatet. Godt fire timer senere springer de ud over et område i det nordvestlige Tjekkoslaviet, og deres opgave er nu at planlægge og udføre

attentatet mod Heydrich. Ikke mod én eller anden betydende person i rigsprotektoratet, men mod denne af alle mest frygtede mand, der samler så utrolig meget magt i sin person.

Den 27. maj – for netop nu 60 år siden – bringer Jan Kubis og Josef Gabchik attentatet til udførelse, da Heydrich tidligt om formiddagen i sin åbne Mercedes med kun chaufføren som livvagt kommer kørende i Prag-forstaden Holesovice på vej til sit arbejde på Prazský Hrad, borgen i Prag, hvor Hitler godt tre år før den 15. marts 1939 – på aftenen for besættelsen af Böhmen-Mähren – havde ladet sig tiljuble af sudetertyskere og andre sympatisører. Det kan undre, at Heydrich ingen eskorte har, men færdes på åben gade i åben vogn. Der findes næppe anden forklaring på det, end at han følte situationen under kontrol med sig selv som garant for, at sikkerheden var en selvfølge.

Den ene af tjekkerne sigter med en stengun mod Heydrich, men våbnet svigter, og den anden træder frem og kaster en håndgranat, som ikke direkte rammer rigsprotektoren, men noget af bilens karosseri bag ved ham. Splinter herfra kiler sig ind i ham, og han såres livsfarligt i lever og nyre og dør otte dage senere.

Nu begynder en omfattende menneskejagt på attentatmændene. De deler sig og finder skjulesteder på forskellige adresser, men efterhånden som Gestapo omringer og gennemsøger det ene kvarter efter det andet, blev deres situation mere og mere truende. Gennem en modstandsforbindelse er de kommet i kontakt med formanden for menighedsrådet ved den tjekkisk-ortodokse kirke i Prag, der ligger tyve minutters gang fra Karlsbroen og således inde midt i Prag. Han sørger gennem kirkens præst for, at de kan skjule sig i krypten under kirken, og det bliver nu deres tilflugtssted, hvor de ankommer få dage efter attentatet. Sammen med dem er nogle andre modstandsfolk, heriblandt også et par faldskærmsjægere, der ligesom de var kastet ned fra England.

Krypten under Skt. Kyrillos og Skt. Methodios kirken bliver deres skjulested indtil tidligt om morgenen den 18. juni, hvor stedet omringes af Gestapo og tyske soldater. Én, der tilhørte gruppen, men som ikke havde været med til attentatet, havde som stikker givet så mange oplysninger til tyskerne, at de kunne finde frem til kirken. Efter den første ildkamp blev det blandt andet denne meget tidlige morgen forsøgt at oversvømme krypten med vand for at tvinge modstandsfolkene ud, men det måtte opgives. De blev enten skudt eller tog deres eget liv.

I de knap tre uger, eftersøgningen fandt sted, brugte Gestapo og sikkerhedstjenesten nu også tid på noget andet. De bevægede sig fra attentat til ren terror. På dagen efter Reinhard Heydrichs begravelse i Berlin den 9. juni blev

den lille tjekkiske by Lidice i bogstaveligste forstand slettet af landkortet. 173 mænd blev hevet ud af husene og skudt på stedet. 26 andre indbyggere blev henrettet i Prag. 88 børn blev myrdet i polske koncentrationslejre ligesom 53 kvinder. Byen blev jævnet med jorden. Tyskerne hævdede, at folk i Lidice havde været med til at skjule nogle af faldskærmsfolkene, hvad der var ganske grundløst. Fjorten dage senere fik landsbyen Ležáky den samme skæbne. Fuldstændig tilfældig terror.

Alle med familiemæssig eller anden tilknytning til modstandsfolkene blev henrettet. Alle med tilknytning til menighedsrådet ved den ortodokse kirke i Prag, herunder præsten og den ortodokse biskop, der på et tidspunkt blev informeret om skjulestedet, blev stillet for retten den 3. september og henrettet dagen efter.

På den befærdede Resslovagade, som kirken ligger op til, kan man også i dag se skudhullerne i granitmuren, der fortæller om nogle skæbnesvangre begivenheder, – ikke blot i den tjekkiske, men i hele menneskehedens historie. Da kirken for godt 350 år siden blev bygget, var den romersk-katolsk, men allerede et halvt århundrede senere blev den taget ud af brug og anvendt til meget andet, før den tjekkisk-ortodokse menighed fik tilladelse til at indrette den som kirke i 1933. Umiddelbart efter retssagen mod biskoppen, præsten og de andre medlemmer af menigheden, beordredes kirkesamfundet opløst, og kirken blev først åbnet igen efter krigen, hvor et stort genopbygningsarbejde forestod.

Inden for de sidste år er krypten indrettet som et lille museum, der skal holde de besøgende fast på den hukommelse, som nogle så gerne vil flygte fra. Fra den historie, som nogle så gerne vil bortforklare, der minder os om, at antisemitismen ikke er et overstået begreb. At attentatet kan være den eneste udvej, selv om den efterfølgende terrorisme – som i dette tilfælde – krævede op mod fem tusind ofre. Hvad kan det nytte? Ingen tjekker er i tvivl om, at det i 1942 kunne nytte at myrde Reinhard Heydrich, selv med den pris det kostede. Derfor vil 60-året for modstandsfolkene og den ortodokse menigheds og kirkes indsats også blive markeret i disse dage.

Attentatet på Heydrich er uløseligt knyttet til hans ansvar for jødeudryddelserne og hans fremfærd som rigsprotektor i Böhmen og Mähren. Men samtidig er det historien om et håb, der ikke lader sig knægte af selv den mest brutale og barbariske fremfærd. For at nære dette håb som fremadrettet og ikke blot tilbageskuende, vil det give god mening med en national mindededag også i Danmark for ofre for folkedrab. Som foreslået er den 27. januar, dagen for befrielsen af koncentrationslejren Auschwitz-Birkenau i 1945, naturligvis en nærliggende mulighed, men hvorfor ikke rykke mindededagen en uge frem til den 20. januar, –

datoen for Wannseekonferencen, der fik en skæbnesvanger betydning for jøder og statsborgere i mange lande, herunder Danmark?

Jakob Hvidt